

УДК 338.242.4

Волошенко Антоніна

**КОРУПЦІЯ В ОБОРОННОМУ СЕКТОРІ:
ЧИННИКИ ВИНИКНЕННЯ І ПРОЯВУ**

Розглянуто основні чинники виникнення й прояву корупції в оборонному секторі країни та шляхи її подолання як важливої умови для успішного партнерства з НАТО і невід'ємного компонента євроінтеграційного курсу.

Ключові слова: корупція, оборонний сектор, безпека, НАТО, євроінтеграція.

18 березня 2014 року, з моменту оприлюднення Указу Президента про мобілізацію, в Україні розпочався особливий період. Властивою рисою конфліктних та пост-конфліктних держав від стабільних правових і демократичних держав є деградація або повне знищення державних та суспільних механізмів забезпечення основоположних прав людини, значне зростання рівня і масштабів розповсюдження корупції. В Україні це негативне явище має системний та інституційний характер. Системність його проявляється в проникненні до майже всіх галузей національного господарства, складного переплетіння корупційних мереж, виникнення яких можливе тільки при зрощенні структур державних органів влади, управління та суспільства. Зауважимо, що проблема системності визнана національними державними органами, міжнародними організаціями та підтверджується дослідженнями сприйняття поширеності та досвіду корупції серед населення.

Важливе місце в структурі держави посідають збройні сили – військове формування, на яке відповідно до Конституції України покладаються оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності [2].

Попри високий рівень довіри, яким користуються збройні сили серед громадян більшості країн світу, проведені Transparency International дослідження свідчать, що сфера оборони разом з нафтогазовидобувною промисловістю та будівництвом належать до найбільш корумпованих сфер діяльності, до компетенції яких входить управління державними ресурсами [3].

Як військовослужбовці, так і цивільні особи – працівники збройних сил є частиною національної системи управління. Це особливо варто пам'ятати в контексті відновлення політичного курсу України на інтеграцію до євроатлантичного безпекового простору, при цьому основними засадами зовнішньої політики України визначено поглиблення співпраці з Організацією Північноатлантичного договору (НАТО) з метою досягнення критеріїв, необхідних для набуття членства у цій організації [1]. Важливість основних цінностей НАТО значною мірою отримала чергове підтвердження після розпаду Східного блоку, коли ключові прихильники розширення НАТО на схід стверджували, що розширення Альянсу сприятиме зміцненню демократичних режимів в посткомуністичних державах [6]. В документах НАТО було встановлено прямий зв'язок між включенням нових країн до співтовариства країн Альянсу, заснованого на спільних цінностях, і досягненням свободи та безпеки. Адже, підтримка демократії, верховенства права і прав людини не тільки розглядається як моральне зобов'язання, а й також як інструмент політики безпеки, що сприяє зміцненню міру і стабільності. На даний час національного політикуму необхідно враховувати той факт, що Альянс діє через органи державного управління та військові установи держав-членів, тому, вкрай

важливо, щоб ці внутрішні механізми були надійними і гідними довіри в очах інших держав-членів. Досягти вказаних показників можливо тільки високим рівнем професіоналізму і поваги до спільних цінностей НАТО. Абсолютно логічним є те, що успішне співробітництво вимагає належних функціональних національних інституцій і навпаки – дисфункціональні внутрішні інституції стають на заваді спільним діям і є причиною поширення побоювань і підозр щодо егоїстичних індивідуальних дій окремих держав-учасниць. Таким чином, поняття загальної безпеки на основі надійної колективної оборони є не просто продуктом формальних зобов'язань і військової взаємосумісності. Довіра, заснована на спільних цінностях та політичній надійності, є не менш важливою. Добре налагоджена державна служба є невід'ємною частиною політичної надійності. Професіоналізм і добросовісність в збройних силах та інших органах сектору безпеки мають наслідки, що виходять далеко за рамки дієвих і ефективних систем управління людськими ресурсами.

Військові установи та органи сектору безпеки не можуть досягти сталої професіоналізації свого персоналу, якщо загалом державне управління в країні придушене тягарем корупції, протекціонізму та політизації (політизація – ворог стабільності, оскільки зазвичай призводить до заміни низки державних службовців при зміні уряду). Досягти професіоналізму і добросовісності в окремо обраній державній установі практично неможливо, та й досягнення неминуче буде недовгим.

Потенційна вигода від корупційного вчинку залежить від декількох факторів: кількість ресурсів, які знаходяться під контролем державного службовця; влада, яку він/вона може використовувати на власний розсуд; рівень прозорості та звітності в оборонному секторі.

В оборонному секторі наведені фактори об'єднуються в поведінку, яка збільшує потенційну вигоду від корупційного вчинку: значні ресурси плюс обставини такі, як потреба в “таємності”, “терміновості”, або “національні інтереси” можуть звужити процес прийняття рішень та суттєво зменшити його прозорість та звітність. Крім того, посилюючим ефектом на розвиток рівня корупції є наявність зон з веденням бойових дій або “заморожених конфліктів”.

Дослідники виокремлюють три види корупції, що найбільш розповсюджені під час громадянських війн: корупція з необхідності, або “дрібна” корупція; корупція із жадібності, або “елітна” корупція; а також системна корупція, так звана корупційна “піраміда”, яка пов'язує між собою високих урядових та військових посадовців і військовослужбовців нижчого та середнього рівня [5]. Експертами доведено, що заморожені конфлікти мають вплив на всі три форми корупції, створюючи умови для поєднання корупції низького та високого рівня з організованою злочинністю та контрабандою. Ці мережі часто добре працюють по обидві сторони в зоні конфлікту і без суттєвої поваги до питань лояльності. Дрібна корупція втягує військовослужбовців нижчого та середнього рівнів, які неспроможні задовольнити свої основні соціальні потреби через низьку платню і незначні соціальні пільги. В нормальних умовах такий рівень корупції може виглядати порівняно несуттєвим, навіть з огляду на те, що до неї залучаються широкі маси військовослужбовців, які беруть участь у дрібних крадіжках та зловживаннях коштами. Однак, у зонах конфліктів дрібна корупція може стати брутальною. Військовослужбовці відчули смак крові, отримали особистий досвід бойових дій і навіть військових злочинів. У післявоєнних або заморожених ситуаціях солдати часто вважають себе достойними – з огляду на свою участь у бойових діях – кращого життя; однак, вони не бачать іншого способу досягти своєї мети, ніж злочинним шляхом. У такому жорстокому середовищі для військовослужбовця стає психологічно легко тероризувати місцеve населення шляхом грабежів, убивств, викрадень, взяття заручників і навіть тортур.

Резонансні наслідки на національному та міжнародному рівнях несе елітна корупція, що включає в себе високих військових та урядових посадових осіб, а також приватні компанії та посередників/агентів. Найбільш поширеним способом є використання закупівель і торгівлі зброєю. Прямі хабарі, консультативні премії та переплати субпідрядникам за поставку предметів низької якості є розповсюдженими схемами закупівель. Будівництво є ще однією сферою високого корупційного ризику, особливо у випадках будівництва чи відновлення зруйнованих військових об'єктів та інфраструктури у післявоєнній періоді. Завдяки своєму контролю над фінансовими, військовими та правоохоронними ресурсами, високопосадовим чиновникам зазвичай не обов'язково покладатися на організовані злочинні групи. При цьому, іноді може відбуватися симбіотичне злиття державних і кримінальних структур, особливо у складі та поблизу сепаратистських анклавів. Оскільки елітна корупція менш помітна для широкої громадськості, ніж дрібна корупція, вона не торкається інтересів простих громадян напряму і може перебувати поза межами зору політиків (якщо тільки не використовується з політичною метою). Однак, у кінцевому рахунку, вона може мати надзвичайно серйозний негативний вплив на стан національної безпеки держави. Корупційні піраміди пов'язують між собою високих урядових і військових посадовців та військовослужбовців нижчого й середнього рівня. В результаті відбувається перерозподіл нелегальних доходів та спостерігається перетікання корумпованих грошей знизу догори. Це явище часто включає прямий зв'язок між корумпованими офіційними особами й військовослужбовцями та організованими злочинними групами й професійними контрабандистами зброї, і воно є типовим для авторитарних країн, пострадянських держав і сепаратистських анклавів. У деяких випадках професійні кримінальні угруповання захоплюють контроль над державою і навіть створюють систему "кримінального тоталітаризму". Зв'язок між корумпованими посадовцями та злочинцями може призводити до значної криміналізації оборонних структур такою мірою, що стає важко знайти різницю між "просто" корумпованими військовослужбовцями і професійними злочинцями. Військові та напіввійськові структури (іноді за участі миротворців) можуть брати участь у злочинних мережах, які здійснюють контрабанду зброї, наркотиків, цигарок, крадених машин та людей під прикриттям корумпованих урядових чиновників, тому заморожений конфлікт стає вигідним джерелом доходів для всіх конфліктуючих сторін. Підтримувана як згори, так і знизу, корупція стає системною і пронизує всі рівні військових, напіввійськових та цивільних структур. Вона часто проникає і в громадянське суспільство, особливо до соціально вразливих громад переселенців та біженців. Підтримувана конфліктом корупція стає інтегральною частиною суспільного життя та сприяє становленню таких громад, які можуть чинити спротив врегулюванню конфлікту [4].

Таким чином, можемо виокремити найбільш вагомні чинники виникнення корупційних ризиків в оборонному секторі національної економіки:

- високий рівень політизації кадрової політики;
- можливість контролювати та витратити на власний розсуд посадовими особами значні ресурси (державні та міжнародної допомоги);
- низький рівень транспарентності закупівель, оборонних заказів та звітності;
- наявність зони конфлікту.

Необхідно розуміти, що корупція становить собою ключову загрозу національній безпеці держави, при цьому має синергетичний вплив на всі інші загрози у безпековій сфері, сприяючи діяльності різних форм організованої злочинності, посилюючи суспільну нестабільність, позбавляючи державу

можливостей виконувати покладені на неї суспільством функції, унеможливаючи економічний розвиток. Корупція в сфері оборони є стримуючим фактором розвитку країни в мирний час, а в умовах воєнного стану або конфлікту стає загрозою існуванню держави. Подолання корупції в оборонному та безпековому секторах є однією з основних умов для успішного партнерства України з НАТО та невід’ємною складовою євроінтеграційного курсу.

Список використаних джерел

1. Річна національна програма під егідою Комісії Україна-НАТО на 2017 рік: Указ Президента України від 8 квітня 2017 року №103/2017. 2. *Про Збройні Сили України*: Закон України від 06. 12. 1991 № 1934-ХІІ // <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1934-12>. 3. *Виховання доброчесності та боротьба з корупцією в оборонному секторі*: збірник прикладів (компендіум) позитивного досвіду. – Женевський Центр демократичного контролю над збройними силами, 2010. – 383 с. 4. *Пайман М.* Транспаренсі Інтернешнел “Будування цілісності, виховання доброчесності та боротьба з корупцією у сфері оборони й безпеки: 20 практичних реформ” / Transparency International UK. Defence and Security Programme // www.defenceagainstcorruption.org. 5. *Berdal M., Malone D.* Greed and Grievance: Economic Agendas in Civil Wars / A project of the International Peace Academy – London: Lynne Rienner, 2000. 6. *Reiter D.* Why NATO Enlargement Does Not Spread Democracy / *International Security*, 2001. – Vol. 25(4). – P. 41-67.

Антонина Волошенко

КОРРУПЦІЯ В ОБОРОННОМ СЕКТОРЕ:

ФАКТОРЫ ВОЗНИКНОВЕНИЯ И ПРОЯВЛЕНИЯ

Рассмотрены основные факторы возникновения и проявления коррупции в оборонном секторе страны и пути её преодоления как важного условия успешного партнерства с НАТО и неотъемлемого компонента евроинтеграционного курса.

Ключевые слова: коррупция, оборонный сектор, безопасность, НАТО, евроинтеграция.

Antonina Voloshenko

CORRUPTION IN THE DEFENSE SECTOR:

FACTORS OF RISE AND MANIFESTATION

The article considers the main factors of the rise and manifestation of corruption in the defense sector of country and ways to overcome it as an important condition for a successful partnership with NATO and an integral part of the European integration course.

Key words: corruption, defense sector, security, NATO, European integration.